

Kung Carl XVI Gustafs miljöstipendium fyller 20 år **Unga miljöforskare fick 1,6 miljoner av kungen**

Av PETER HANNEBERG

Hur påverkas fiskynglens utveckling till vuxna fiskar i Östersjön när de exponeras för mikroskopiska plastfragment i havet? En konsekvensstudie av detta "nya" miljöproblem erhöll ett av de femton miljöforskningsstipendier, som kung Carl Gustaf delade ut i tisdags i Bernadottebiblioteket på Kungliga slottet. I år firar kungens miljöstipendium 20 år.

Mikroplasterna har blivit ett alltmer uppmärksammat miljöproblem i haven, och de blir särskilt påtagliga i små inlandhav som Östersjön med långsam cirkulation. Källorna är allt från hud- och tandkrämer till plastavfall som fragmenterats. Inte mindre än 40 miljoner ton mikroplaster beräknas hamna i Östersjön – varje år.

– Fragmenten av plast är ofta giftiga och kan fastna i matsmältningssystemen hos de havslevande djurarterna, små som stora. Det berättar den unga forskaren Oona Lönnstedt efter att ha mottagit stipendiet ur kungens hand.

– Redan låga koncentrationer hindrar en normal utveckling hos abborryngel, säger hon. Hon har kunnat påvisa den effekten i en pilotstudie. Bland annat med hjälp av stipendiet kan hon nu fortsätta sin forskning.

Stipendieutdelningen har genomförts konsekvent varje år sedan 1996 genom **Konung Carl XVI Gustafs 50-årsfond för vetenskap, teknik och miljö**, en stiftelse som bildades när konungen fyllde 50 år. Stipendiet kan alltså fira 20-årsjubileum i år, då konungen fyller 70. Stiftelsen styrelse, med kung Carl Gustaf som ordförande, ser allvarligt på denna utveckling i vår egen närmiljö och bidrar därför med 100 000 kronor till dr Lönnstedts projekt.

Urbana metaller kan återvinnas

Ett annat av årets belönade projekt är en studie av möjligheterna till förbättrad återvinning av metaller i urbana miljöer, med fokus på sällsynta jordartsmetaller. Vid Queen's University i Kanada forskas intensivt kring landets avfallsflöden. Stipendiaten Björn Wallsten ska studera Queen's metodik på plats och försöka implementera den i svensk stadsplanering. Företeelsen kallas "urban mining".

Jordbakterier och protozoer, alltså encelliga "urdjur", har påvisats kunna användas för att biologiskt bekämpa skadesvampar i jordbruksmarken. Protozoerna stimulerar vissa bakterier att utsöndra ämnen som hämmar skadesvamparna. Detta får dr Ida Karlsson vid SLU i Uppsala medel från Kungens 50-årsfond för att studera i laboratoriemiljö i samarbete med universitetet i nederländska Utrecht.

Femton intressanta projekt med forskare i 30-35-årsåldern med en färsk doktorsexamen bakom sig, får dela på 1,6 miljoner kronor i år. Några av de andra projekten är t ex hur polarisens alger tål ökad värme och koldioxidhalt i samband med klimatförändringen. Ett annat vill studera framförädling av nya växtsorter som är motståndskraftiga mot skadeangrepp och som kan hantera flera skadegörare samtidigt. Med en sådan simultankapacitet hos grödorna skulle användningen av kemiska växtskyddsmedel minska.

Ett av de nu belönade projekten ska samla in data om städernas grönområden och deras betydelse för halten av luftföroreningar. Ett annat intresserar sig för de japanska ostronens ekologiska effekter på vår egen platta art av ostron. Ett tredje projekt föreslår att mikroalger kan användas som biologisk avskiljare av slam i avloppsvatten utan tillsats av kemikalier.

Kungens miljöengagemang skapade 50-årsfonden

Kung Carl XVI Gustafs naturintresse och miljöengagemang har varit stort ända sedan ungdomsåren, och sedan ett fundament i hans samhällsengagemang genom mer än fyra decennier som regent. Han var med redan som kronprins vid den numera legendariska miljökonferensen i Stockholm 1972. Efter att ha deltagit i den lika legendariska miljö- och fattigdomskonferensen (UNCED) i Rio de Janeiro 1992 har Kungen under ett kvartssekel arrangerat och lett en lång rad egna internationella kollokvier, miljövetenskapliga sammankomster.

I förra veckan avslutades den 12:e upplagan av kungens Royal Colloquium på Rosersbergs slott. H.M. Konungen har medverkat vid ett oräkneligt antal konferenser och invigningar inom miljöområdet. Han har varit ledamot och hedersordförande i den svenska delen av Världsnaturfonden (WWF) sedan dess start 1971 (de första åren som kronprins), och ordförande i WWFs Förtroenderåd sedan 1988. Sammanlagd tid med WWF kan alltså räknas till 45 år.

Stiftelsen Konung Carl XVI Gustafs 50-årsfond för vetenskap, teknik och miljö föddes i samråd mellan kungen och Kungliga vetenskapsakademien (KVA), Kungliga skogs- och lantbruksakademien (KSLA), Kungliga Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) och Sveriges Industriförbund, idag Svenskt Näringsliv. Stiftelsens årliga stipendier ska främja forskning, teknisk utveckling och företagande som bidrar till ett uthålligt nyttjande av naturresurserna och bevarandet av den biologiska mångfalden. Forskningsstipendierna offentliggörs varje vår i anknytning till H.M. Konungens födelsedag.

Peter Hanneberg
Miljö- och vetenskapsjournalist
och författare